

גליון נושא: דולר ארה"ב \$

בס"ד, יום ג' פרשת בא, ב' שבט תשע"ו. לזכות והצלחת התורם ובני ביתו ברוחניות ובגשמיות. דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב המעיין ולא 'הלכה למעשה', מסכת בבא מציעא פרק הזהב דף מד:

פנינים

שומר של דולרים

שאלה: הקשה הרב ראובן לוי שליט"א, לפי הדעות (שהובאו בפנים) שהדולר מוגדר כמו 'פירא' ולא כמו 'טבעא', מדוע לא נאמר לגבי שומר שנאבד לו הדולרים שיפטר מלשלם, שהרי סוגיא ערוכה היא (שבועות מב:). ששומר פטור מלשלם על שטרות, ואין בשטר חיובי שומרים. ולכאורה אם הדולר אינו 'טבעא' בהכרח הוא כמו שטר.

תשובה: שמעתי לתרץ מהגר"נ קופשיץ שליט"א שגם לדעות שחשיב 'פירא', לא שייך שיהא כאן פטור של שטרות, שהרי יכול לקבל תמורתו שקלים, ואף שאינו 'טבעא' אבל גם אינו שטר.

הסבר הדבר שמעתי (א.מ.ו.) שיסוד הפטור של שטרות בשומרים הוא מחמת שאין גופן ממון. אולם כסף בזמננו אף שאין גופן ממון כבר ייסד החזו"א (חו"מ סימן טז לב"ק צג.) וענין מטבע כל דבר שהסכימו עליו בני המדינה למכור ולקנות בו ולהעריך בו את כל השוק כמו שנוהגים המדינות. וממילא כמו שמטבע שהולך במדינה זו חשיב גופו ממון לענין דיני שומרים כי למעשה קבעו אותו בני המדינה לממון.

כך גם בדולר אף שאין לו דין של 'טבעא' מכל מקום חשיב לגבי זה גופו ממון, שכיום הערך טמון בממון עצמו. שכלפי 'טבעא' תלוי אם כאן עובר לסוחר, אבל כלפי גופו ממון כיון שיש מקום בו הוא עובר לסוחר, חשיב גופו ממון. ומיושב להפליא שהחזו"א גופיה שכתב שדולר נקרא פירא, הוא שכתב שענין מטבע כל שהסכימו עליו בני המדינה וממילא חשיב גופו ממון בכל מקום (מ.ל.ל.). ❖

הזהב קונה את הכסף

הגמ' (בבא מציעא מד:) מסתפקת האם זהב נחשב 'טבעא' או 'פירא'. הגמ' מנסה לפשוט שדעת רבי חייא שזהב הוא 'טבעא'. ממעשה שהיה; כאשר רב לווה דינרי זהב מבת רבי חייא, ובזמן הפרעון התיקרו דינרי הזהב, והורה רבי חייא לרב, לשלם טבין ותקילין. ובשלמא אם זהב דינו כמו 'טבעא' מובן, אבל אם נניח שדין הזהב כמו 'פירא', הרי זה סאה בסאה, ואסור.

דוחה הגמ'; לרב היה לו ברשותו דינרי זהב בשעת ההלואה, וכאשר יש לו דינרי זהב מותר ללות סאה בסאה, כמו שמותר ללוות עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח.

1. מה הדין בדולר ארה"ב \$

ברור: כבר הכריעו פוסקי זמננו (כמבואר בגליון הקודם), שמטבע שהוא הילך חוקי במדינה זו יש לו דין כסף לכל דיני התורה. ולכן ברור, שהדולר בארה"ב דינו כמו 'טבעא'.

ספק: אבל יש להסתפק, מה דין הדולר בארץ ישראל, האם דינו כמו 'פירא' או כמו 'טבעא'. שהרי הדולר הוא הילך חוקי רק במדינות ארה"ב, ואילו בשאר מדינות העולם אינו הילך חוקי, וערכו נובע רק מהאפשרות להמירו במטבע המקומי. כך גם לשון בני אדם **קונים ומוכרים דולרים** וזה מבטא שהתייחסות בני אדם לדולרים כ'פירא' ולא כ'טבעא'.

בנקים: מציאות זו שהדולר כמו כל מטבע חוץ מקבל יחס גרוע מהשקל, באה לידי ביטוי גם במדיניות הבנקים בארץ ישראל, שיש חשבון עו"ש לשקלים, וחשבון עו"ש נפרד לדולרים, והבנק לא מתיחס לשני החשבונות כמציאות אחת (י.א.). גם כאשר חפץ למשוך מחשבון הדולרים שלו בבנק, צריך אישור מיוחד של המנהל, וגובים ממנו עמלות מפולפלות. ואין

לבנק סכומים גדולים של דולרים מוכן למשיכה. [בעבר היה יותר גרוע שהיה אז איסור בחוקי המדינה, לסחור עם דולרים או שאר מטבע חוץ, ומכח זה הכריע הגר"י בלוי זצ"ל (ברית יהודה פרק יח סעיף ד' וסעיף ה') שהדולר נחשב 'פירא' אבל נימוק זה לא שייך בזמננו].

נפק"מ: בנדון זה האם הדולר נחשב 'פירא' או 'טבעא', יש בו הרבה נפק"מ למעשה, ונציין כמה מהם היוצאים מסוגיין. **הלואה:** בגמ' (דף מד:) מבואר ששני מטבעות בהכרח אחד 'טבעא' והשני 'פירא' ובמטבע זהב שאינו עיקר חל בו איסור של סאה בסאה. וכלפי הלואה של דולרים ולהחזיר דולרים תלוי בנדון זה שאם זה 'פירא' אסור ואם זה 'טבעא' מותר. **קנין:** משך את הדולרים בתמורה לחפץ, אם דינו כמו 'פירא' קונה את החפץ, אבל אם הוי 'טבעא' אינו קונה את החפץ. אותו דין יהיה, כאשר משך את הדולרים בתמורה לשקלים, אם דינו כמו 'פירא' קונה את השקלים, ואם דינו כמו 'טבעא' אינו קונה את השקלים.

2. מחלוקת בין פוסקי זמננו

בנדון זה: נחלקו גדולי הפוסקים בדור הקודם ובדורנו, האם דולר בארץ ישראל נחשב 'פירא' או 'טבעא', וכדלהלן.

א. **דינו כמו 'פירא':** דעת החזו"א (סימן ע"ב ס"ק ט), והמנח"י, והחלקת יעקב, והגר"י בלוי זצ"ל (ברית יהודה פרק יח סעיף ד' וסעיף ה') בשם הרבה פוסקים, והגר"צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון תשובות יו"ד סימן ד), והגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני פרק יא), והגר"י ברטלר שליט"א (טעם רבית עמוד רלח), וכן שמעתי מהגר"מ סירוטה שליט"א, שחשיב 'פירא'. ואמר הגר"ש רוזנבלט שליט"א בשיעורו (י.י.ד.), שלפי דעה זו גם לקולא דין הדולר כ'פירא', כלפי קציצה שיש אופנים שמותר רק ב'פירא' וב'טבעא' אסור, והדולר יחשב 'פירא' ומותר. ויותר מזה הוסיף הגר"מ שטינברג שליט"א, וכן שמעתי מהגר"ר יהושע כהן שליט"א, שבאופן שלא היה לו דולרים בשעת ההלואה, יכול הלואה לומר 'קים לי' כדעות שהיו 'פירא' ולהפטר מעליית השערים, וישלם כערך זמן ההלואה בלבד. ואפשר לומר קים לי כדעה זו שגדולי הפוסקים סוברים כן.

ב. **דינו כמו 'טבעא':** דעת הגר"מ פינשטיין זצ"ל (שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סימן לז), והגרש"ז אורבאך זצ"ל (מנחת שלמה סימן כז), והגר"ש אלישיב זצ"ל (הערות על מסכת ב"מ דף מה. ד"ה ולמאן), והגר"מ שטרנבוך שליט"א (קיצור דיני רבית המצויים פרק ג' דין ג'), שדולר בארץ ישראל דינו כמו 'טבעא', ושמעתי מהרב אשר איזנברג שליט"א שהגר"ש הורה כן בפירוש קודם פטירתו לגמ"ח אהבת חסד, שלמרות ירידת ערך הדולר, ואי קניית דירות בדולר מכל מקום הדולר נחשב 'טבעא' ולא 'פירא'.

ג. **מעיקר הדין 'טבעא', לחומרא 'פירא':** דעה מכרעת הורה הגר"מ שפרן שליט"א (קובץ 'הישר והטוב' כרך יח עמוד כג), וכן שמעתי מהגר"מ ברנסדופר שליט"א, וכן שמעתי מהרב אשר איזנברג שליט"א שכך הנוהל בגמ"ח 'אהבת חסד' מכח ההוראה המפורשת של הגרש"ז אורבאך והגר"ש אלישיב, שיש מקום להקל ולהחשיב את הדולר 'טבעא', ולוה שלוח דולרים יכול להקל ולהחזיר דולרים ואין צריך לחשוב לאיסור רבית, אבל לכתחילה יש להעדיף בהלואת דולרים ללות בהיתר ולהקפיד שיהא לו דולרים אחרים ברשותו כדי שיהיה בגדר 'יש לו'. וטובה היא למלוה ג"כ שבזה מונע את הלואה מעיכוב פרעון החוב בתואנה שחושש לאיסור רבית.

3. מה הצד שיחשב 'טבעא'

נימוק הגר"מ פינשטיין: הגר"מ פינשטיין מנמק שדולר חשיב 'טבעא' משום שיוצא בפועל בהוצאה בכל מקום בעולם. ויש ויכוח אם זה שייך בזמננו דעת כמה רבנים שגם כיום זה יוצא בהוצאה, אף שלפעמים גובים שער גבוה אבל למעשה יוצא בהוצאה בכל מקום. ועוד שכל המשק הישראלי נע סביב הדולר, עובדה זו בולטת במיוחד בתחום הייצוא והייבוא, שנאמד רק בדולר. וגם הכלכלה העולמית בכל רחבי תבל נקבע ביחס לדולר (ר.י.ג.).

מנהג ישראל תורה

כמה התרים בדבר

נהגו ישראל: המנהג להלוות ולהחזיר בדולרים, ונביא בזאת חלק מהסיבות להתיר.

כדעת המקילים: שהובאו בפנים, וסוברים שדולר נחשב 'טבעא'.

יצא השער: גם אם נניח שדולר נחשב 'פירא', מכל מקום הורה הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (שבט הלוי ח"ג סי' ק"ט) שמותר ללות דולרים ולהחזיר דולרים, משום שיש בזה ההיתר של יצא השער כיוון שמצוי מאוד לקנות דולרים, ובכל יום יש שער חתוך שהסוחרים מוכרים לפי שער זה. אכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני רבית פרק יא) שאין כאן ההיתר של יצא השער, כיון שהשער משתנה כל הזמן.

יש לו: מבואר בגמ' (ב"מ דף עה.) ונפסק בשו"ע (סימן קסב סעיף ב') ללא חולק, שאם יש לו מותר ללות סאה בסאה, ואפילו יש לו סאה' לזה עליה כמה כורין. ולפי"ז הורה הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני רבית פרק יא), והגר"ע אורבאך שליט"א (קיצור הלכות רבית עמוד כ'), והגר"א דינר שליט"א (קיצור הלכות רבית עמוד כ'), שבכל הלואה של דולרים צריך שיהא דולר אחד ללוה לסלק חששות של רבית. והגר"נ הסתפק (פרק יא סעיף יא) אם גם הערב קבלן צריך שיהא יש לו.

תנאי בהלואה: יש בעיה בפתרון של יש לו, שפעמים הלוה מצהיר שיש לו ובאמת אין לו, ושמעתי מהגר"נ קופשיץ שליט"א שהמלוה יכול לסמוך על הלוה שיש לו ואין זה מחובתו לבדוק את אמיתות דבריו של הלוה. אולם בכמה גמחי"ם המציאו על כך רעיון מבריק, שעל שטר הלואה בדולרים כתוב במפורש שהלוה מצהיר שיש לו לפחות דולר אחד ויש כאן ההיתר של יש לו. והגמ"ח מלוה רק בתנאי זה שיש לו דולר, ואם אין לו דולר הרי הוא גזלן, ומותר לתת רבית על גזילה שהאיסור הוא רק להלוות ברבית. ויש בזה מן האמת, כי לו יצויר שיתברר כאשר אליהו יבוא ויפשוט כל הספקות, שבאמת הדולר 'פירא' ולא 'טבעא', נמצא שרשלנות הלוה גרמה שיהא איסור בהלואה שלא קיים את ההצהרה שיש לו דולר אחד בבית. ודאי שבצורה כזו הגמ"ח לא מסכים להלוות ונמצא שבאמת אינו הלוה אלא גזילה (א.א.ל.).

היתר עיסקא: הרבה גמחי"ם יש להם היתר עיסקא כללי לסלק כל החששות של רבית (י.מ.ג.). מאידך הגרש"ז אורבאך זצ"ל הורה לגמ"ח 'אהבת חסד' (שמעתי מהגר"מ יפה שליט"א) לבטל את ה'היתר עיסקא' מכיון שגמ"ח אינו בשביל עיסקאות אלא בשביל לעשות חסד נטו, ואזיל לשיטתו שדולר חשיב 'טבעא' גמור ואין בו שום חשש.

כספי צדקה: נפסק בשו"ע (יו"ד סימן קס סעיף יח) שהתירו כל אבק רבית דרבנן במעות של צדקה. ולכן גמחי"ם שהכסף מכספי צדקה מותר ללוות ברבית דרבנן ואין בו איסור של סאה בסאה. והוסיף הגר"ר יששכר שריבר שליט"א (בית אהרן וישראל קובץ מו עמוד תקמב) שגם כאשר מעורב יחד כסף של הגמ"ח עם הכסף של המפקידים, עדיין מותר מדין כספי צדקה והוכיח כדבריו מכמה מקומות.

הוזל המטבע: כתב השו"ע (סימן קסה) הוזל המטבע מחמת מלכות מותר לשלם יותר ולא חשיב רבית, וכך גם הדולר. אכן יש מפקפקים שהיום לא שייך זה, כי הדולר והשקל אינם תלויים זה בזה. ❖

אולם מאידך שמעתי מהגר"ב ליבוביץ שליט"א, ומהגר"י כהן שליט"א, ומהגר"מ שטינברג שליט"א, ומהגרש"י שלזינגר שליט"א, שאין ראייה מדברי הגר"מ פינשטיין לזמננו, שדבריו נאמרו רק במציאות שהייתה אז, שהיה אינפלציה בארץ ישראל, ולא היה ערך חזק לשקל ועסקאות חשובות כגון רכישת דירה היה בדולרים. אבל בשנים האחרונות שהשתנה ערך הדולר לרעה,

ומאידך השקל מתחזק שהוא המטבע העיקרי בארץ ישראל, ובקניית דירות אין מזכירים דולרים (ורק בגמחי"ם נשאר המושג של דולרים, משום שזה המטבע של המפקידים, והרבה גמחי"ם עוברים בהדרגה לשקלים) יתכן שישתנה הדין ודינו כ'פירא'. ואין ראייה מדברי הפוסקים בדור הקודם שדולר נחשב 'טבעא'. עוד טוענים החולקים על הגר"מ, שצריך שיהא כלשון הרשב"א (בתשובה) יוצא בהוצאה בכל משא ומתן, וזה לא שייך בדולר.

נימוק הגרש"ז אוירבאך, והגרי"ש אלישיב: רק בזמן חז"ל שהערך היה מצד המטבע עצמו, אז שייך שהזהב יחשב 'פירא' ביחס לכסף אבל כיום בכסף של זמננו אין למטבע ערך עצמי וכל ענינו הוא קביעות המדינה לכן בהכרח הוא 'טבעא' ולא 'פירא'. ולפי סברא זו, גם כל המטבעות שבעולם יחשב 'טבעא' ולא 'פירא'. (אכן הגרש"ז סיים על כך - וצ"ע).

ושמעתי מהגר"י סילבר שליט"א, וכן דעת הגרמ"מ קרפ שליט"א (ח.ד.ז.), וכעי"ז מבואר בספר **שערי רבית** (עמוד נז), שגם לדעת הגרי"ש אם מוכר דולרים תמורת שקלים, השקל החריף יותר נדון כ'טבעא', והדולר שאינו חריף כל כך דינו כ'פירא' (שהרי הגרי"ש דימה זה למטבעות נחושת בזמן הגמ', שכלפי פירות חשיב 'טבעא' וכלפי כסף חשיב 'פירא'). ❖

'צומאק הפשט'

לתרומות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823

הערות מבני החבורה

דולרים בירוחם !

בעיה קשה: אחד הדילמות המורכבות של מנהלי הגמחי"ם בארץ ישראל, כאשר הגמ"ח מוציא הלואה בדולרים, והלווה מבקש לקבל בשקלים ב'שער יציג', וגם להחזיר בשקלים (בתשלומים בהו"ק חודשי) לפי 'שער יציג'. ובמידה שעלה ערך 'שער יציג' מההלואה עד זמן הפרעון, נמצא שהלווה משלם רבית, שהרי הלווה מחזיר יותר שקלים ממה שהוא קיבל בהלואה. בעיה זו שכיחה במיוחד, באותם גמחי"ם שאינם מסכימים להלוות דולרים במידה שפורע את ההלואה בשקלים, (בכדי שלא לשנות את סוג המטבע שקיים בידי הגמ"ח, ולהלוות שקלים אי אפשר כי ההפקדות הם בדולרים).

'שער יציג': בעיה זו קיימת, גם לדעות שמטבע הדולר נקרא 'טבעא', ואין חשש 'סאה בסאה' בפרעון דולרים תמורת הלואה של דולרים, אבל עדיין כשפורעים שקלים ב'שער יציג' תמורת הלואת שקלים של 'שער יציג', לא מסתבר שה'שער יציג' נחשב 'טבעא', כי אין כזה סוג מטבע שנקרא 'שער יציג' (א.ו.1).

מחלוקת: ונחלקו בזה הפוסקים. שמעתי מהגר"מ יפה שליט"א, שהורה לו הגרש"ז אוירבאך זצ"ל לגבי גמ"ח 'אהבת חסד' (וכן הובא בספר נתיבות שלום), וכן דעת הגר"ש שניארסון זצ"ל ראש ישיבת טשיבין (ד.פ.9), שגם כאשר מסכמים במפורש להלוות שקלים לפי 'שער יציג' ולהחזיר שקלים לפי 'שער יציג', אין חשש, כיון ששער היציג הוא שער אלים שכל העולם הפיננסי משתמש בו, ונחשב שקיבל דולרים והחזיר דולרים, למרות שבאופן טכני בוצע הדבר באמצעות שקלים. וכן צידד הגר"י בלוי זצ"ל (ח.א.מ.) שאין חילוק בין 'שער יציג' לבין דולר ממש, אולם אין זה סותר לשיטתו שדולר חשיב פירא. ונחלק על זה הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני רבית פרק יא), והגר"מ שפרן שליט"א (א.מ.ו.1), ועוד הרבה פוסקים, ש'שער יציג' גרע, שאסור ואפילו 'יש לו' לא יועיל.

אין בעיה: בגמ"ח 'אהבת חסד' (בהנהלת הרב קופרמן), קובעים שאצלם לא קיימת בעיה זו, מכיון שהגמ"ח מלווה בפועל את הדולרים ברגע ההלואה, והאפשרות קיימת ללווה לקחת בפועל את הדולרים, ואם הלווה החליט מיוזמתו להחזיר לגמ"ח את הדולרים ולבצע אצלם שירות צינג', אין בזה חשש רבית.

רעיון מקורי: מאידך בגמ"ח 'צדקתו עומדת לעד' (בהנהלת הרב פינגבוים) אם הפרעון בהו"ק בשקלים אין אפשרות לקבל דולרים ביד, ולכן הגו רעיון מקורי לפתרון בעיה זו בהסכמת גדולי הוראה שליט"א. הגמ"ח הניח סכום של 10,000 דולר במזומן בבית מסוים במושב ירוחם, ומקנים ללווה סכום זה בקנין אגב קרקע, והאפשרות קיימת בידי הלווה עצמו (דוקא הוא ולא בן או קרוב או שליח, בצירוף ת.ז.) לנסוע לירוחם ולקבל את הדולרים במזומן, והיה והלווה מעונין לנסוע לירוחם לקבל דולרים במזומן ניחא, ואם לא, הגמ"ח מסכים לקנות מהלווה את הדולרים בשקלים בערך 'שער יציג'. הרווח בתחבולה זו, שההלואה בוצעה בפועל בדולרים (א.ו.1). [הסיבה שהגמ"ח מניח בירוחם שהוא שעות ספורות נסיעה ברכב, ולא באוסטרליה שהוא 24 שעות נסיעה במטוס, למרות שבשורת הדין לפי דיני הקנינים זה מועיל גם שם. כדי שלא יהא חוכא ואיטלולא, שכמעט ולא שייך לקבלם בפועל שלא משתלם לנסוע לשם במיוחד, אבל בירוחם כבר היו כמה אנשים, שרצו לקבל את הדולרים, והטריחו את עצמם לנסוע עד לירוחם למטרה זו. תופעה זו של אותם אנשים בודדים, מהווה הוכחה ניצחת שתחבולה זו אמיתית, שבתנאים אלו הגמ"ח מאפשר לקבל את ההלואה בדולרים]. על עצם הפתרון יש שטענו שזה 'חוכא ואיטלולא'. ושמעתי מהגר"מ סירוטה שליט"א שודאי מועיל ולא קיים בתורה טענת 'חוכא ואיטלולא', לבטל דין קנין, שכיון שכך הוא הדין, זה האמת.

בפרעון: כל הפתרונות האמורים התמקדו בהלואה. אבל בפרעון תלוי, אם יש לו אפשרות להחזיר דולרים, שמעתי מכמה מורי הוראה שליט"א שודאי מותר להחזיר שקלים כי הגמ"ח בעצם לוקח את זה חזרה בדולרים, ורק עושה שירות פריטה, ו'מה לי הן מה לי דמיהן' (צ.פ.9). אבל אם חייב להחזיר שקלים, חוזר הבעיה של רבית. ומכח בעיה זו יש עוד סעיף בשטר של גמ"ח 'צדקתו עומדת לעד', שההחזר החודשי בדולרים צריך להיות בירוחם במקום ההלואה, ואם הלווה מעדיף לחסוך את הנסיעה, הגמ"ח מסכים לקבל ממנו שקלים כערך הדולרים (ד.פ.9).

ויש להעיר: בשלמא בשעת הלואה שמדובר על סכום נכבד של עשר אלף דולר כבר היו 'חכמים' שטרחו לשם כך עד לירוחם. אבל בפרעון חודשי ודאי שבשביל 250 דולר אף אדם לא יטרח עד ירוחם, נמצא שכמעט ולא קיים לו אפשרות כזו בפועל (ר.ש.❖).